

VII Діо

**ШЕСТА ОФАНЗИВА У
ИСТОЧНОЈБОСНИ**

1. ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА

Послије капитулације Италије на југословенском ратишту је разоружано петнаест италијанских дивизија. Јединице НОВЈ су добиле у посјед велике количине наоружања и војне опреме, а формиране су десетине нових бригада и дивизија. У јесен исте године, период септембар—децембар, ослобођене су велике територије у Македонији, јужној Србији, Црној Гори, Санцаку, Босни и Херцеговини, Хрватској и Словенији. Цјела источна Босна била је слободна, изузев Сарајева и мјеста у долини ријеке Босне и Саве (Зеница, Маглај, Добој и Брчко).

Због тога је њемачка команда у Југославију довела једанаест нових дивизија, па су Нијемци у јесен 1943. године располагали са двадесет и двије дивизије, а рачунали су и на помоћ домаћих квислинга. Са овим снагама су планирали да изведу неколико операција у току зиме 1943 /44. године у Санцаку, Босни, Хрватској и далматинским острвима. Намјера им је била да разбију снаге НОВ и ПОЈ и расчисте простор између јадранске обале и ријеке Саве, ради организовања одбране у случају искрцавања савезника на Балкану.

Командант Југоистока (свих њемачких и квинслишких снага на Балкану) генералфелдмаршал Вајкс, је у октобру 1943. упутио директно Хитлеру своју процјену војно-политичке ситуације, посебно у Југославији. Процјену ћемо дијелом препричати, а дијелом дати у изводима, јер је у њој доста објективно процијењена ситуација, а дати су основи планова операција које су Нијемци извели против снага НОВЈ у шестој офанзиви.

У првом дијелу је оцијењено да се операција савезника на Балкану може очекивати у прољеће 1944. године и да до тог времена треба утврдити јадранску обалу и расчистити ситуацију у унутрашњости Југославије.

Оцјена карактера борби даје се, у другом дијелу, у којем се каже да су борбене акције изгубиле карактер герилског рата:

„Према томе, неправилно би било да се и даље говори о „Герилству“ или да се сузбијање банди сматра као политичка ствар. Ради се о томе да се уочи да је непријатељ стао ногом на Балкану и да га треба уништити пре него што ће већи део трупа бити присиљен да крене у одбрану обале“.

Даље у четвртном дијелу ове процјене, који је и најинтересантнији, говори се о снази ослободилачких покрета у Грчкој, Албанији и Југославији. Процјена ситуације у Југославији је веома детаљна, и из ње се види да командант Југоистока основну опасност види у снагама НОВЈ. Због тога ову процјену дајемо скоро у цјелини.

3) „Ситуација у Црној Гори. Карактерише готово потпуно протеривање српских устаника* у сев. Црној Гори од стране комунистичких банди...“

4) „У Србији Дража Михаиловић покушава да мобилизацијом убрза изградњу националне српске армије. У том смислу апелује на Србе који су остали верни краљу и на историјску националну свест Срба ...“.

„До сада постоје:

У Србији кадрови и штабови за 22 предвиђена корпуса и 13 вероватних,

у Босни кадрови и штабови за 7 предвиђених и 2 вероватна корпуса.

У поређењу са овако високим бројевима, банде ДМ ретко се појављују, пошто корпус располаже са 500—1000 пушака са нешто аутоматског оружја. Зато им је наређено да се уздржавају од акција ... Иницијативу за прелаз на дела он очекује споља...”

„Насупрот томе, комунизам у Србији има све већи утицај. Велики део саботажа пада на њихов терет. Про-

* Мисли се на четнике

не организације командовања потчињеним јединицама, још не допуштају испољавање у већем обиму. Према поузданом извору, у току су мере које треба да допринесу побољшању стања ..."

„У овом тренутку главна опасност прети из Хрватске (мисли се на територију НДХ — прим. Р. П.)

Црвене снаге намеравају да продру у Србију преко Дрине. Михаиловић врши припреме да их одбије. Он вероватно прецењује своју борбену способност и готовост своје трупе исто онако као и животну снагу, конзервативне идеје насупрот револуционарним елементима.

Због тога Михаиловић већ тражи везу са њемачким командама, да не би потпао под комунистичку владу¹. При томе игра улогу такође и нада да се његове јединице одрже до „дана ослобођења". Циљ успостављања везе са ДМ мора у првом реду да буде у томе да се у својој даљњој борби одврати од борби против њемачких трупа."

5) „У Хрватској (територија НДХ прим. Р. П.) тренутно постоје четири деловања власти:

а) подручје поседнуто њемачким трупама

¹ б) подручје на коме је хрватска државна власт

ц) подручје српске аутономије

д) подручје са владавином комуниста, којим руководи Тито.

Под а) Немачке снаге налазе се у отпорним тачкама дуж морске обале и најважнијих путева и жељезничких пруга. Њихове бочне и позадинске везе стално су угрожаване ...

Под б) Изузев у Загребу, где су се под заштитом Поглавникове тјелесне гарде повукле хрватске државне установе, не постоји више никакав хрватски државни ауторитет, чак ни на оним деловима земље које још држе хрватске трупе ...

Под ц) Овде се ради о групама српског народа који су се после преузимања власти од стране усташа на

¹ Први предговори Драже Михаиловића са представницима Вермахта одржани су још 11. новембра 1941. у селу Дивци (код Ваљева).

подручјима на којима живе, забарикадирале у облику јежа ...

„Под д): цени се да су оружане снаге јачине 100.000 људи и да су засад формиране у 20 дивизија и 14 самосталних бригада"

„Чињеница да Тито жели лично да руководи операцијама у источној Босни, показује колико се важности истима придаје, вероватно се ради о одлуци: Ко треба да заузме Србију — Тито или Михаиловић? ..."

У следећем, петом дијелу ове процјене оцијењено је да су националне снаге, мисли се на снаге ДМ, у опадању, а НОП (комунистички покрет) у успону. Због тога је основни правац ангажовања свих њемачких снага на Балкану против ослободилачких покрета. И даље, ако се снага ових покрета не сузбије у току зиме 1943/44. године, у прољеће њемачки фронт неће бити спреман за одбрану на морској обали, а ни у позадини.

На крају ове процјене Хитлер је обавијештен о плановима операције, коју команда за Југоисток треба да предузме против НОВЈ:

1. Очистити острва испред далматинске обале,
2. Повести борбу против Тита ангажовањем свих расположивих снага. Планиране су операције „Кугелблиц" (Кугелблитц), ради уништења снага НОБ у источној Босни, као и операција „Адлер", ради заузимања обалског појаса Ријека—Задар.²

Из ове процјене се може закључити да је активност јединица НОВЈ у источној Босни, Санџаку и Црној Гори, у јесен 1943. године, за њемачку команду Југоистока представљала значајну оперативну препреку за консолидовање ситуације на југословенском ратишту и стварање услова за организовање одбране у случају очекиваног савезничког искрцавања на јадранској обали (Балкану). Снаге 2. и 3. корпуса НОВЈ, појачане са 2. и 5. дивизијом, пријетиле су упадом у Србију и спајањем са тамошњим нарастајућим партизанским јединицама. Зато је прва етапа офанзиве и била усмјерена баш на јединице на овим ослобођеним територијама. Извођење операције повјерено је штабу 2. оклоп-

² Зборник XII, књ. 3, док. бр. 156.

не армије (5. СС, 15. брдски и 69. резервни АК), уз учешће усташко-домобранских снага, четника и милиције.

Предвиђено је да се операција изведе у двије фазе. Прва фаза (децембар): уништење снага НОВЈ у међуријечју Лтим—Дрина—Босна и на средње-далматинском оточју; друга фаза: (јануар—фебруар 1944.) уништење снага НОВЈ у међуречју Босна—Уна и на подручју Велебит—Динара. Обје фазе називамо шеста офанзива.

Операцијом на простору Санџака и источне Босне руководио је штаб 5. СС корпуса из Сарајева. Корпус је био састава: 1. брдска, 7. СС Принц Еуген, дијелови 369. и 187. дивизије, дијелови 92. и 901. моторизованог и 1. ловачког пука, 24. бугарске дивизије и 1. усташке бригаде. Са овим снагама било је и четника, домобрана и локалне милиције.

Прва фаза операције одвијала се у двије етапе. „Кугел близ“ и „Шнештурм“. План прве етапе: са дијеловима 369. и 187. дивизије, дијеловима 92. и 901. пука и 1. усташке бригаде брзим продорима из рејона Сарајева, Тузле и Зворника запосјести запречну линију: Сарајево—Соколац—Власеница—Сребреница—р. Дрина. Са 1. брдском из Санџака и 7. СС дивизијом из Херцеговине потискивати јединице НОВ и ПОЈ (2. 5. 27. дивизију) и набацити на запречну линију, а потом их уништити у дринско-вишеградској избочини. План друге етапе: даљим продором према западу, долинама ријека Спрече и Криваје, захватајући фронтално и планинске масиве Озрена, Коњуха и Звијезде, набацити јединице НОВ и ПОЈ укључујући 16. и 17. дивизију и одреде, на ријеку Босну и ту их уништити. Рачунало се и на тешке услове борби и снабдјевања у зимском периоду, па су све јединице биле опремљене³ за зимско ратовање у тешким земљишним условима.

Операцији је почетком новембра предходила локална операција „Вилдзау“, којом је руководио 69. корпус (1. козачка дивизија, дијелови 369. и 187. дивизије и још неке јединице из Србије)⁴. Ове снаге су, пос-

³ Зборник XII, књ. 3, док. бр. 173, 178, 179.

⁴ Зборник XII, књ. 3, док. 153.

лије вишедивизијских борби, успјеле да 11. новембра поново уђу у Тузлу, и поред одлучног отпора бригада 16. војвођанске дивизије. Истовремено су, 8. и 9. и од 19. до 25. новембра, дијелови 369. дивизије покушали да се из Сарајева пробију на Романију, у правцу Соколца, али су били спрјечени одбраном бригада 17. дивизије.

Шеста офанзива је почела почетком децембра. Прва етапа „Кугелблиз“ почела је 3. децембра из Тузле и Зворника, 6. децембра из Сарајева, а 4. децембра нападом на Пријепоље, и трајала је до 18. децембра, када прелази у другу етапу „Шнештурм“, која је крајем децембра пренијета на територију западно од ријеке Босне.

а) ПЛАН ШТАБА 3. КОРПУСА

У новембру се главнина снага 3. корпуса налазила на прилазима Сарајеву. Врховни штаб је у депеши од 31. октобра 1943. обавијестио штаб корпуса да је добио извјештаје да се у Сарајеву концентришу крупне снаге са офанзивном намјером, око 3—4 дивизије, а међу њима и СС дивизија са око 20.000 људи. По свему судећи, корпусна обавјештајна служба није пратила њемачке концентрације, па је била опсједнута комбинацијама о нападу на гарнизон у Сарајеву. Тако се у депеши штаба корпуса — Врховном штабу, од 15. новембра 1943. каже: „За напад на С (Сарајево) имамо 6 бригада, са 6 пт топова, 6 пт пушака, 3 брд. топа, 1 хаубицу, неколико тешких бацача. 3 бригаде на простору Вучја Лука—Озрен и 3 бригаде на простору Трново—Требевић. Мишљења смо да би требало још 2 дивизије за напад на град, затим 1 дивизија да затвара правац Брод—Сарајево а две бригаде да затворе правац Мостар—Сарајево. Неопходно је непосредно садејство авијације. Морал наших јединица одличан. Увјерени смо у успјех ...”⁵.

⁵ Архив VII, к. 408-А, рег. бр. 1/19-8/1.

Врховни штаб у депеши од 27. новембра наређује: „Са две дивизије заузмите положаје према Сарајеву и Палама, јер намеравамо предухитрити Немце који се концентришу у Травнику, Бусовачи и Зеници за напад на нас“, а у депеши од 28. новембра: „Нападамо на Травник. Потребно је да јаче демонстрирате према Сарајеву“⁶.

Врховни штаб јавља 5. децембра 1943. депешом 3. корпусу: „Травник нисмо могли заузети. Нијемци ушли у Пријепоље. Шта имате од снага на Калиновичком сектору. Држите ли Вареш?“⁷

Њемачка команда је успјела да приреди изненађење, нарочито у првој етапи операције. Изненађена је 2. пролетерска дивизија у Пријепољу, као и штаб 2. корпуса. Изненађење је постигнуто и код јединица 3. корпуса око Сарајева и Тузле, као и код 5. крајишке дивизије око Рудог (долина ријеке Увац), која се са 1. јужноморавском бригадом. под притиском пребацила преко Дрине у источну Босну. Тако су се на територији источне Босне, почетком децембра, налазиле четири дивизије НОВЈ и неколико бригада, укључујући и домаће партизанске одреде — снаге преко 15.000 бораца, као и бројно људство у разним партизанским установама.

У јеку офанзиве Врховни штаб, депешом од 11. децембра, наређује штабу 3. корпуса: „Ваше упориште нека буде масивни сектор Коњух између Криваје и ријеке Босне. Забаците одмах јединице у позадину непријатеља и не подмећите наше снаге под њихов удар“⁸.

Из реченог произилази да наши штабови нису открили припреме за офанзиву, па је непријатељ успио да у почетку постигне изненађење и нанесе нашим дивизијама осјетне губитке. Захваљујући снажљивости и упорности успјело се избјећи нагомилавање снага према ријеци Босни, јер су се дивизије, као цјелина или по бригадама, успјеле раније пробити у непријатељеву позадину.

⁶ Зборник II, књ. II, док. бр. 78.

⁷ Зборник II, књ. II, док. бр. 100.

⁸ Зборник II, књ. II, док. бр. 121.

6) УВОДНЕ БОРБЕ

Непријатељева офанзива је захватила 2. и 5. дивизију у долинама Увца и Лима, 1. јужноморавску бригаду у западној Србији, 27. дивизију на просторији Јахорина—Трново (у покрету према Гласинцу), 17. дивизију на Романији и Озрену (с), 19. бирчанску бригаду и Сребренички одред на простору Власеница—Сребреница, 18. хрватску бригаду и Озренски одред на Озрену (Добој), Бирчански одред у: Шековићима, 16. дивизију на Мајевци и Требави, Мајевички, Требавски и Посавски одред и Тузлански одред око Тузле.

Трећег децембра кренуо је 5. СС корпус са линије Тузла—Зворник, у три колоне према Власеници, Сребреници и Кладњу. Четвртог децембра је деснокрилна колона „Брицнер“ ушла у Кладањ, а 7. децембра у Олово. Средња колона „Шулцер“, из рејона Цапарде, продрла је уз отпор Бирчанске бригаде 6. децембра у Шековиће, а лијевокрилна колона је 6. децембра избила на линију Милићи—Сребреница.

Из рејона Сарајева кренули су 6. децембра дијелови 369. дивизије и уз отпор 27. дивизије и Романијског одреда, овладали Црвеним стијенама, а 9. децембра ушли у Соколац⁹.

Седма СС дивизија је 6. децембра из Херцеговине стигла без отпора на линију Трново—Устиколина¹⁰.

У долини ријеке Лима је 1. брдска дивизија у зору, 4. децембра, изненадила дијелове 2. пролетерске дивизије у Пријепољу, па је 7. децембра избила на линију Чајниче—Прибој.

Дијелови 24. бугарске дивизије посјели су десну обалу Дрине, од Рогатице до Брусничког потока.

Штаб 3. корпуса је већ крајем новембра наредио да 27. дивизија напусти Горажде, Трново и Јахорину, и да крене на Романију (Гласинац). Наређено је рушење моста на ријеци Дрини у Горажду. Због слабе организације мост није порушен, а дивизија је стигла на Гласинац 2. децембра. Трећег децембра је непријатељ

⁹ Зборник IV, књ. 20, док. бр. 77 и 202.

¹⁰ Зборник IV, књ. 20, док. бр. 195, 199.

кренуо са својим колонама из Тузле и Зворника према југу. Због тога штаб 3. корпуса наређује да 17. дивизија напусти Романију, и да по дијеловима крене у правцу Кладња и Шековића. Њене положаје на Црвеним стијенама преузео је Романијски одред и дијелови 27. дивизије. Петнаеста мајевичка бригада је већ 4. децембра стигла пред Кладањ, у који је ушла колона „Брицнер“. Истовремено, 19. бирчанска бригада је задржавала средњу колону „Шулцер“, која је од Цапарди наступала према Шековићима, а са једним батаљоном лијеву колону на правцу Зворник—Дрињача—Власеница.

2. БОРБЕНА ДЕЈСТВА БРИГАДЕ

а) БОРБА НА БЕТЊУ

Шеста бригада се 4. децембра налазила на **простору** сарајевског Озрена. Послије поноћи је, са дивизијском батеријом, усиљеним маршем кренула према Власеници, гдје је стигла 6. децембра ујутру. Пут од скоро 100 км прешла је за 36 часова непрекидног марша, са једним одмором од 3 часа.

Бригадну колону, на маршу од Соколца до села Мркаља, наизмјенично су бомбардовала и митраљирала два њемачка авиона (два борца су погинула и два лакше рањена, а убијено је 13 товарних коња), и тако јој је успоравала покрет¹¹. Када је стигла у Власеницу, непријатељ је већ био ушао у Кладањ, а са једном колоном је наступао преко Борогова и Шековића према Власеници. Истога дана бригада је, цестом према Шековићима, продужила у сусрет непријатељу.

Око Кладња је водила борбе 15. мајевичка бригада, а у Шековићима 19. бирчанска и дијелови 18. хрватске бригаде, чија се главнина налазила на Јаворнику.

Бригада је наступала у двије колоне: десном (2. и 4. батаљон) преко Цикота, а лијевом (1. и 3. батаљон са дивизијском батеријом) цестом за Шековиће. Касно по

² Зборник XII, књ. 3, док. бр. 156.

подне> претходница лијеве колоне је наишла код Градине (Црвене стијене — мост преко ријеке Дрињаче) на истурене непријатељеве дијелове. Радило се о минутима ко ће прије заузети доминантне положаје. Прва чета 1. батаљона је била бржа, заузела је Градину и одбацила Нијемце, који су баш подилазили овом положају. Они су убацили нове снаге са тенковима, али је чета и њих одбила. Дивизијска батерија је тукла непријатеља у селима Јаковице и Шековићи, а против-тенковски топови су постављени код моста на Дрињачи.

Истовремено је 1. батаљон избио на Бетањ и Бунарић, одбацио предње непријатељеве дијелове у долину Дрињаче и овладао овим положајима.

Штаб бригаде је у току ггоћи организовао напад на Јаковице. Батаљони лијеве колоне нападали су: први са Бетња преко села Носићи, а трећи цестом. Десна колона је потпомагала овај напад 2. батаљона преко Беговића, а четврти се преко Столице спустио изнад самих Шековића. Десно од 4. батаљона се налазила 19. бирчанска бригада.

Напад је само дјелимично успио. Непријатељ је имао јаче снаге него што се очекивало, а већ се био добро утврдио око Јаковица и у Шековићима, па је одбио напад и прешао у противнапад. Борба је вођена цијеле ноћи.

Треба истаћи да је долина Дрињаче од Шековића до Јаковица уска, а са обадвије стране дижу се стрми висови, које су заузеле јединице бригаде. Непријатељева колона се нашла у незавидном положају — држала је само узак појас земљишта око цесте и Дрињаче, а најјаче снаге је концентрисао око Јаковица — према 6. бригади, јер је имао намјеру да се пробије према Власеници

Прије сванућа 3. батаљон је извучен из долине Дрињаче на Бетањ и Бунарић (к. 799), а 2. и 4. батаљон држали су Бачковац (к. 972). Цесте и мостови преко Дрињаче били су порушени. У току ноћи на лијево крило 6. бригаде на положају: Бунарић, Трново и Допа-сци, стигао је батаљон 15. мајевичке бригаде, а лијево, према Јаворнику, налазила се 18. хрватска бригада.

Читав дан 7. децембра Нијемци су вршили јаке нападе, потпомогнуте снажном артиљеријском ватром, на положаје Бунарић, Бетањ и Бачковац. На њихове јурише слиједили су противјуриши батаљона Шесте и Петнаесте. Појачања која су стално придлазила од Шековића закрчили су уску долину око села Јаковице, и била су погодна мета дивизијској артиљерији и минобацачима, који су добро дејствовали.

У току ноћи услједили су напади Шесте на Јаковице. Батаљони десне колоне (2. и 4.) су се пребацили на Бетањ, и тако појачали снаге на томе положају. Батаљони су неколико пута потискивали непријатеља до Јаковица, али нису успјели да заузму село, које су Нијемци упорно бранили.

Бунарић и Бетањ су били кључни положаји. Док су се они налазили у рукама бригаде непријатељ није могао без већих губитака да продре према Власеници. Зато је слиједећи дан — 8. децембар — прошао у наизмјеничним јуришима и противјуришима.

Непријатељ је 8. децембра, послје подне извршио најжешћи напад на Бунарић и успио да одбаци 4. батаљон. Ристо Самарић је са дијеловима свога 3. батаљона извршио бочни противнапад и, потпомогнут дијеловима још једног батаљона, повратио Бунарић и одбацио непријатеља у долину Дрињаче. На попришту борбе остало је 27 њемачких лешева.

Тога дана је непријатељева лијева колона заузела Власеницу, и њени дијелови су продужили према Јаковицама. Са падом мрака, непријатељ се под јаком артиљеријском ватром пробио и извукао из казана према Власеници.

Тако је пропуштена прилика да се овој непријатељевој колони нанесу већи губици, чак да се потпуно разбије. Шеста бригада је са једним батаљоном 15. мајевичке добро извршила задатак, тј. успјела је да три дана задржи непријатеља и створи услове за опкољавање и уништење, али за то вријеме рад осталих бригада (19. бирчанске, 16. муслиманске и дијелова 15. мајевичке) није био координиран и њихова дејства усмјерена ка истом циљу. Основни узрок томе било је

необједињено командовање свим бригадама од једног руководства.

Ове борбе, које је водила 6. бригада заједно са 15. мајевичком и 19. бирчанском, успориле су темпо њемачке офанзиве. Сјеверна групација (5. СС корпус) је три дана задржана на просторији Власеница—Шековићи—Кладањ. Због тога, као и због тешких зимских услова, није стигла, а није ни могла, да се повеже са 7. СС и дијеловима 369. дивизије, и да чврсто посједне комуникацију (запречну линију) Власеница—Соколац. То је омогућило 27. дивизији да ноћу 13/14. децембра, без већих тешкоћа, пређе цесту Власеница—Соколац, код Хан Пијеска, и крене према Варешу. Дивизија је 18. децембра ушла у Вареш, и истовремено напала на гарнизон у Брези. Пета крајишка дивизија и 1. јужно-моравска бригада су се два дана касније морале пробијати истим правцем. Уз јаке борбе и приличне жртве стигле су 19. децембра у рејон Кладња.

У овим борбама Нијемцима су нанијети знатни губици: 111 мртвих и 164 рањених. И наши губици су били осјетни, нарочито код 6. бригаде: 35 погинулих, 48 рањених.¹²

Наводимо имена за 17 погинулих бораца из 6. бригаде, док имена за остале погинуле, на жалост, нисмо могли утврдити: Фикрет Азабагић из Тузле, Мићо Гаврић из Сребреника, Сафет Глухић из Сарајева, Мустафа Хоџић из Тузле, Марко Иконић из Рогатице, Срећен Јаковљевић са Пала, Драго Јовичић из Шековића, Пејо Марковић из Хусина Тузла, Душан Мркајић из Шековића, Марко Обреновић из Сокоца, Пејо Пављашевић из Хусина Тузла, Саво Поповић и Матија Пурковић из Шековића, Боно Слугић из Вареша, Захарије Сунарић Миле из Власенице, Душан Влачић из Шековића и Салих Зулчић из Бијељине.

Послије борби у долини ријеке Дрињаче, сјеверна колона 5. СС корпуса је преко Власенице кренула пре-

¹² Подаци према забиљешкама Милоша Зекића, команданта 6. бригаде. У Зборнику IV књ. 20 док. бр. 77 забиљежени су губици: 25 погинулих, 55 рањених и 13 несталих. (Из књиге „Борбени пут 6. пролетерске бригаде, Зеница 1977).

ма Хан Пнјеску и запосјела запречну линију, повезавши се са дијеловима 369. и 7. СС дивизије. Кладањ је напуштен и у њега је ушла 16. муслиманска бригада. Шеста бригада је стигла на просторију Лукавац—Тупковић са задатком да обезбјеђује правац Тузла—Зворник, а 15. мајевичка бригада је ушла у Живинице, гдје је растјерала зеленокадровску посаду.¹³

6) БОРБЕ НА ОЗРЕНУ ДОБОЈСКОМ

Ноћу 12./13. децембра 6. бригада је кренула према Озрену и долином ријеке Спрече, са задатком да очисти остатке четника и нападне на непријатељеве посаде уз комуникацију Тузла—Добој. Са бригадом се налазио и Озренски партизански одред. У селима Пољице и Тумаре разбијена је четничка група, а у Босанском Петровом Селу заробљено је 29 домобрана. Око 800 четника је напало 17. децембра, уз помоћ Нијемца, један батаљон бригаде и Озренски партизански одред. Овај напад је одбијен уз помоћ осталих батаљона и четници су се повукли према врху Озрена и Маглају. У овим борбама су погинула 24 четника, 14 је заробљено и више рањено. Бригада је имала 1 погинулог и 9 рањених бораца.¹⁴

Боравак на Озрену је искориштен за сређивање јединица 17. дивизије. Настављен је нижи партијски курс, који је почео да ради на Романији, а сви борци и руководиоци су упознати са одлукама АВНОЈ-а од 29. новембра 1943. године.

¹³ Послије напуштања Тузле, од стране јединица НОВ и ПОЈ, Нијемци су повели широку акцију да обнове разбијене ДОМДО јединице, али сада под новим називом „зелени кадар“. Идејни вођа ове организације био је Нешет Топчић, професор из Зворника. Од мале групе, око 150 људи, нешто милом а нешто силом, зеленокадровска група је почетком 1944. године нарасла на око 3000 људи. Она је преформирана у пуковнију, углавном са истим циљем и задацима као и ранија ДОМДО пуковнија. Ове јединице су биле распорђене већином у мјестима између Зворника и Добоја и разбијене су тек у јесен 1944. године.

¹⁴ Глиго Мандић, и. д., стр. 93.

По свему судећи штаб дивизије није оцијенио да Нијемци настављају са офанзивом, и то са пуном жељином.

Штаб њемачке 2. оклопне армије је већ 18. децембра издао нову заповијест за наставак офанзиве у источној Босни, под кодираним називом „Шнештурм“. У уводном дијелу заповијести се каже: „команда 5. СС корпуса има задатак да упорно и непрекидно гони противника који се извлачи из источне Босне према западу. За извршење овог задатка одређене су слиједеће снаге: 187., 1. брдска, 7. СС- 369. дивизија и пуковска група „Бранденбург“. Почетак дејстава предвиђен је за 20. децембар¹³.

Офанзива је била усмјерена на 17.27. и 5. дивизију и штаб 3. корпуса, који су се налазили западно од линије Тузла—Олово—Вареш, као и на 16. дивизију на Мајевици.

Њемачке снаге су 20. децембра прешле у фронтално наступање. Са веома покретним и осамостаљеним одредима кренуле су са линије: Зворник—Власеница—Соколац—Сарајево у правцу ријеке Босне. Њихов циљ је био да јединице НОВЈ сабију на простор између Озрена—Коњуха—Вареша и Зенице. Истовремено, запосједнута је и запречна линија дуж комуникација у долини ријеке Босне, у долини ријеке Спрече између Тузле и Добоја и између Вареша и Подлугова.

Шеста бригада се 20. децембра налазила са Озренским одредом на просторији Брезици—Конопљиште—Бољанић, а остале бригаде 17. дивизије на широј просторији Озрена, ради активних дејстава опрема комуникацијама у долини ријеке Босне, Спрече и Криваје. Из овог се може закључити да штабови нису имали податке о димензијама офанзиве, ни представу о сасвим новој тактици коју су Нијемци примјењивали у својим нападним дејствима. То је схваћено тек 22. децембра, када су колоне непријатеља систематски претраживале Коњух и Озрен, и запосјеле долине ријека Спрече, Криваје и Босне. Тако је њемачко командовање, примјењујући нове тактичке методе, партизанске штабове дове-

² Зборник XII, књ. 3, док. бр. 156.

ло пред велика искушења. Партизанске бригаде, бројчано нарасле и са великим коморама, тешко су излазиле на крај са њемачким веома покретним јединицама, нарочито због веома тешких зимских услова.

Да би се избјегло нагомилавање 17. дивизија је подијељена на двије маневарске групе: Кривајску (15. мајевичка и 16. муслиманска бригада) и Озренску (Шеста, јужноморавска, 18. хрватска бригада и Озренски одред). Са Озренском групом се налазио и командант дивизије. Задатак група је био да изманевришу наступајуће колоне непријатеља и да не дозволе да буду набачене на ријеку Босну, већ да се што прије забаци у његову позадину. Послије тога да се прикупе на простору Бирча, гдје су остали 19. бирчанска бригада и одреди Бирчански и Тузлански.

Шеста бригада, у саставу Озренске маневарске групе, нашла се 24. децембра на простору села Тумаре. Непријатељ је тога дана у неколико колона кренуо са линије Пурачић—Турија—Ораховица, преко Озрена у правцу Добоја и Маглаја, тражећи контакт са партизанским јединицама. У раним јутарњим часовима отпочела је борба на линији Тумаре—Неранићи. Батаљони 6. бригаде су у жестокој трочасовној борби задржали наступајуће колоне непријатеља. Искористивши маглу и тешке временске услове успјели су да маневром избјегну опкољавање и да се уз мање борбе пробију у позадину њемачког распореда. Са 6. бригадом пробили су се: 18. хрватска, Јужноморавска бригада и Озренски одред. Приликом пробијања према Коњуху наишли су на мању групу Нијемаца, углавном везиста, и на комору код села Туловићи. У кратком окршају убијено је 18 њемачких војника, а заробљено 13. Од заробљеника се сазнало да је њемачка главнина већ мимоишла ове бригаде, а они су били заостали да прикупљају телефонски кабл. У окршају је заплијењена већа количина хране из њемачке коморе (божићни пакети). У зору 25. децембра бригаде су кренуле падинама Коњуха и заноћиле на простору села Репник и Хрвати, а у току 26. децембра одбијени су слабији напади мањих њемачких јединица. Бригаде су на простор Бирча стигле 27. децембра (села Бијело Поље и Јавор). Шеста

бригада је 30. децембра стигла на просторију Шековићи—Победарје. У току овог маневрисања 1. батаљон бригаде је био одсјечен, па се самостално пробијао и тек после четири дана стигао је у Шековиће.

Јужноморавска бригада и Озренски одред су из ових борби изашли очувани без већих губитака. Међутим, млада 18. хрватска бригада је, без искусних кадрова, преполовљена. Око стотину бораца је изнемогло, заостало и пало у руке непријатеља. Озренска маневарска група је у овим борбама имала слиједеће губитке: 27 погинулих, 42 рањена, 30 промрзлих и 118 несталих, а непријатељ око 35 мртвих, 120 рањених и 14 заробљених.¹⁶

Шеста бригада је после ослобођења Тузле имала 1270 бораца, а после ове офанзиве је спала на 600 — била је, практично, преполовљена. Поред погинулих и рањених, неколико десетина младих бораца је остало иза јединица, немогавши издржати тешке напоре.

Кривајска маневарска група (15. мајевичка, 16. муслиманска, штаб дивизије са болницом и штаб корпуса) је, такође, успјела да изманеврише колоне непријатеља, али под много тежим условима, па је претрпјела веће губитке. И она је стигла на просторију Бирча.

У цјелини, 17. дивизија је из ове офанзиве изашла очувана иако је претрпјела осјетне губитке (155 погинулих, 167 рањених, 67 промрзлих и 294 несталих).¹⁷

¹⁶ Глиго Мандић, н. д., стр. 103 и Зборник IV, књ. 23, док. бр. 44.
¹⁷

Недалеко од М. Бријеснида, 24. децембра 1943. погинуо је Предраг Марковић Алимпије, командант 1. јужноморавске бригаде. Марковић је био први начелник штаба Групе ударних батаљона и 6. бригаде. Половином августа 1942. Марковић је по директиви ПК КПЈ за БиХ са мањом групом прешао у Србију и повезао се са НОП-ом у Шумадији. Септембра 1943. посављен је за начелника Главног штаба НОВ за Србију, а октобра исте године за команданта 1. јужноморавске бригаде. Половином децембра је са бригадом дошао поново у источну Босну, гдје је погинуо у 34. години живота.

Лик Предрага Марковића је остао дубоко урезан у сјећањима бораца и руководилаца 6. бригаде. Веома смирен, храбар, врстан војник и педагог, био је организатор војне обуке, кроз коју су многи борци, касније руководиоци, добили прва основна војничка знања из борбене обуке и вјештине ратовања, Његово гесло, које је остало у сјећању, било

Највећи дио тешког наоружања је био дијелом уништен или закопан. Велике губитке претрпио је дивизијски санитет. Од 7 љекара остала су 3, а погинуло је доста санитетског кадра¹⁸.

ц) ОСВРТ НА ПРОТЕКЛЕ БОРБЕ

Немачка 2. оклопна армија и њен 5. СС корпус су веома ефикасно извели описану операцију, па су наши штабови, као и читаве јединице, прошли кроз велика искушења. Нијемци су измијенили своју дотадашњу тактику, која се испољавала у брзом наступању дуж комуникације и заузимању већих насељених мјеста. Овога пута су њихове јединице биле прилагођене тешко проходном земљишту и оспособљене да воде борбу у тешким зимским условима. Са моторизованим јединицама запосиједали су положаје око комуникација и на тај начин образовали запречне линије, са којих су веома извјежбаним осамостаљеним одредима (истина са великим коморама) и многобројним колонама веома упорно и даноноћно одржавали борбени контакт. Систематски су претресали најзабитије предјеле Романије, Звијезде, Јавора, Коњуха, Озрена, Мајевице и Требаве. У наступању су и даље чинили звјерства над становништвом и уништавали његову имовину. Овога пута нису била поштеђена ни многа муслиманска села.

Велики снијег и оштра зима отежавали су покрете и борбе нашим јединицама, нарочито онима које су биле недавно формиране. Јединице су биле оптерећене тешким наоружањем, великим коморама и већим бројем старијих људи, који су се повукли из Тузле, као и кадром из народне власти и разних позадинских установа. Све је то отежавало покрете и маневровање, па је велики број ових људи заостајао и број губитака се тако повећавао.

је: „Више зноја у обуци — мање крви у борби“. Интензивном војном обуком у Шековићима, у току јуна, јула и августа 1942. батаљони и чете 6. бригаде израсли су у добро извјежбане војничке и борбене колективе.

¹⁸ Глиго Мандић, н. д., стр. 103 и Зборник IV, књ. 23, док. бр. 44.

И овога пута су четници учествовали са Нијемцима на Озрену и Зеничком крају као водичи, или су пресретали, убијали и пљачкали, изоловане групе или заостале и исцрпљене појединце. И зелени кадар у долини ријеке Спрече је, у спрези са Нијемцима, чинио иста злодјела.

Највећа слабост је ипак била обавјештајна служба. Подаци о непријатељу су прикупљани скоро искључиво у току борбе, па због тога нису на вријеме откривене непријатељеве намјере и његови крајњи циљеви. Обавјештајни канали из већих градова су били прекинути, или су недовољно кориштени, нарочито у новембру, када је непријатељ вршио припреме за офанзиву, пошто штабови нијесу имали представу о димензијама офанзиве. Због тога је дошло до велике концентрације наших снага, прво на лијевој обали Дрине, а касније на Коњуху, Звијезди и долини ријеке Криваје. Тако је, на примјер, штаб 27. дивизије предложио, још 12. децембра, штабу 5. дивизије и штабу Јужноморавске бригаде да одмах, заједнички, напусте простор на лијевој обали Дрине и пређу комуникацију Власеница—Соколац. Није се наишло на разумијевање. Процјена је била да ће се моћи одморити у рејону Сребренице. Уз мање борбе, 27. дивизија је прешла запречну линију код Хан Пијеска, 13 /14. децембра, а два дана касније су 5. дивизија и Јужноморавска бригада морале то урадити под много тежим условима — претрпјевши велике губитке. Треба истаћи да су Нијемци успјешно дешифровали наш радио саобраћај. То им је омогућавало да прате покрете наших дивизија које су користиле радио-станице.

Сличну грешку начинио је и штаб 27. дивизије послије ослобођења Вареша. Умјесто да бригада одмах усмјери према Романији, дивизија се као цјелина повлачила према Звијезди, па је била принуђена да се пробија назад, под много тежим условима.

И поред свих пропуста партизанских штабова непријатељ није успио да оствари своје циљеве, нарочито у другој фази операције, захваљујући надчовјечанском напору јединица и израженој самоиницијативи штабова. Све јединице су изашле из офанзиве сачуване, иако

су неке претрпјеле приличне губитке. Растурени су били само Сребренички и Требавски одред, али су се касније поново прикупили.

Нијемци су нашироко објавили да су партизанске јединице у источној Босни уништене или разбијене. Међутим, то је брзо демантовано. Већ у јануару су у источној Босни поново ослобођени: Власеница, Модрича, Градачац, Сребреница, Лопаре, Братунац, Сребреник, Вареш и Бијељина, а нападнут је и јако утврђени гарнизон у Тузли.

3. НАПАД НА ГАРНИЗОН У ТУЗЛИ

Офанзива је протутњала и требало је одморити и средити бригаде. Бригаде 17. дивизије су ради тога децентралисане. Шеста је упућена на простор Сребренице и Братунца, 15. мајевичка и 18. хрватска на Мајевцу и у Семберију, а 16. муслиманска са Озренским одредом на просторију Бановићи—Омазићи—Живинице—Пурачић. Са 6. бригадом је кренула и Јужноморавска бригада, која је требала да се врати у Србију. Трбало је извршити попуну, затим поново формирати Сребренички одред и успоставити народну власт. Пошто су четници и зеленокадровци поново постали активни, свакодневно су вршене и мање акције против њих.

У бригади се одвијао интензиван политички и културни рад. Посебно је објашњаван значај одлука АВНОЈ-а и Националног комитета, а прорађиване су и директиве Врховног команданта о односу према савезницима. Формиран је нижи партијски курс и издат трећи број бригадног листа, а културно-умјетничка екипа је дала неколико успјелих приредби за народ Сребренице, Братунца и Милића.

Послије источне Босне, њемачка команда 2. армије је наставила офанзиву на територији централне и западне Босне и у Хрватском приморју. У духу директиве Врховног штаба, јединице необухваћене офанзивом прешле су у противофанзиву. Штаб 3. корпуса је 9. јануара донио одлуку да са 16. и 17. дивизијом и пар-

тизанским одредима изврши напад на непријатељев гарнизон у Тузли. Са оперативног становишта Тузла је била слободна територија у источној Босни и основица за концентрацију снага и поход према Србији.

Штаб 17. дивизије је већ 9. јануара почео да врши помјерање јединица према Тузли. Шеста бригада је из сребреничког краја кренула преко Папраче—Борогова—Тупковића у рејон Лукавица—Живинице. Узпут је било чарки са четницима, а код Тупковића и Башиговаца разбијене су јединице зеленог кадра, који је побјегао према Тузли. Истовремено је извршено груписање и осталих бригада: 16. муслиманске у рејону села Грачаница—Тупковић, а 15. мајевичке у рејону Г. Тузла—Симин Хан. Ова бригада је стављена под команду 16. дивизије. Деветнаеста бирчанска бригада и Романијски НОП одред су добили задатак да ослободе Кладањ, а потом да се поставе у рејон Бурћевик—Живинице. И остале јединице 16. дивизије, које су биле предвиђене за напад, извршиле су до 14. јануара покрете и практично заузимале полазне положаје за напад. Наравно, непријатељ је то примјетио и предузео је одговарајуће мјере да појача гарнизон у Тузли.

План напада, који је сачинио штаб 3. корпуса, био је слиједећи:

— са седам бригада напасти Тузлу, а са четири бригаде и два одреда вршити обезбјеђење напада.

Напад извршити са двије колоне и то:

— шеснаеста дивизија састава: 1. војвођанска, 15. мајевичка, 18. хрватска бригада и Тузлански одред, а другог дана напада и 5. војвођанска бригада. Задатак: нападати на Тузлу од Молуха, преко Којшина и Градине до, закључно, источног логора, и овладати сјеверозападним дијелом града.

— седамнаеста дивизија састава: 6. источно босанска, 16. муслиманска, 19. бирчанска и Озренски одред, као јужна нападна колона, нападаће од Миладија и овладати југозападним дијелом града.

— друга и 3. војвођанска бригада и Требавски одред треба да овладају Грачаницом и затворе правац Добој—Тузла.

— пета војвођанска бригада и Мајевички одред обезбјеђују правац Брчко—Тузла, на простору Челић—Лопаре.

— четврта војвођанска бригада обезбјеђује правац Зворник—Тузла.

— Романијски одред обезбјеђује правац Кладањ—Живнице—Тузла.

Вријеме почетка напада одређено је за 16. јануар 1944. у 20.00 часова.

Окупатор је у Тузли и околним упориштима почетком јануара располагао са слиједећим снагама: 3. ловачки домобрански здруг са 5. и 8. пуковнијом. Јединице здруга биле су распоређене са главнином снага у Тузли и упориштима. Поред ових, налазиле су се и јединице зеленог кадра, које су се баш у то вријеме налазиле у стадијуму обнове и реорганизације. Како је подилажење бригада вршено 2—3 дана уочи почетка напада, Нијемци су брзо реаговали: ноћу 13/14. јануара гарнизон у Тузли је појачан борбеном групом „Шварц“, под командом генерала Шварцнекера, која је преузела команду над свим снагама у гарнизону¹⁹.

Обавјештајни органи 17. дивизије су већ 14. јануара имали податке о томе да је гарнизон у Тузли појачан новим њемачким снагама са четом тенкова и артиљеријом. О томе је обавијештен штаб корпуса и предложено је да се због настале ситуације измијени првобитни карактер напада и ограничи на демонстрацију са ограниченим циљем. Штаб корпуса се са овим приједлогом није сложио и остао је при првобитној одлуци.²⁰

Требало је да напад свих јединица према заповијести штаба корпуса почне 16. јануара у 20.00 часова. Међутим, дошло је до закашњења, а тиме и до недовољне синхронизације између нападних колона. Послије 4 дана борби, и четири снажна и више изолованих напада, гарнизон у Тузли се одржао и успјешно одољевао јуришима бригада 3. корпуса. Због тога је доније-

¹⁹ Глиго Мандић, н. д., стр. 112 и Зборник IV, књ. 21, док. 220.

²⁰ Глиго Мандић, н. д., стр. 113.

та одлука о одступању свих јединица које су учествовале у нападу.

Данас, када реконструишемо ова борбена збивања, која су преживјелим борцима остала у nelaгодној успомени, сматрамо да се могу отворено изнијети недостаци који су били узрок неуспјеха.

Прво, Нијемци и домаћи квислинзи су приликом првог ослобођења Тузле за себе извукли добре поуке. Губитак тузланског базена је за њих значао, прије свега, губитак изворишта индустријских потенцијала. Због тога су после поновног овладавања Тузлом боље организовали одбрану.

Друго, подилажење снага 3. корпуса за напад вршено је тако да га је противних могао прозрети два-три дана раније. Због тога је и веома ефикасно реаговао. Већ 14. јануара у Тузлу је стигло ново појачање и команду над одбраном је примио њемачки генерал.

Треће, њемачка команда је успјела да организује веома добру одбрану, како Тузле тако и ближе околине. Препреке од бодљикаве жице, које су биле ишаране нагазним минама, просто су онемогућиле продор партизанских батаљона и многе од њих десетковале.

Четврто, састав наших колона је био хетероген. Почетак напада није био усклађен, па је први напад, који је требало да буде и најснажнији, почео ланчано 16. јануара између 20.00 и 24.00 часа.

Пето, може се поставити питање да ли је одлучност штаба корпуса била корисна и у ситуацији када је било очевидно да је гарнизон у Тузли појачан са њемачким јединицама снаге преко 1000 војника?

По свему, овај напад ће остати забиљежен у историји НОР-а као дјелимичан успјех у коме је дато доста жртава. Због тога је свим јединицама које су учествовале у нападу требало доста времена да се поново среде, опораве и попуне. Но, треба рећи да су овим нападом демантоване њемачко-ушашке тврдње о разбијању снага НОВЈ у источној Босни у току ове офанзиве.

Послије неуспјелог напада на Тузлу 6. и 16. муслиманска бригада су добиле задатак да штите одступницу јужној колони — 19. бирчанској и 1. јужноморавској

бригади, Романијском одреду и приштапским дијеловима 17. дивизије.

Бригада је 20. јануара 1944. држала положаје: Вис—Црвено Брдо—Ровине, које је морала бранити све док се главнина јужне колоне не пребаци преко ријеке Спрече у шири рејон Шековићи—Кладањ. Читав дан водила је борбу, и рећали су се обострани напади и противнапади, уз знатне обостране губитке. Тек пред крај дана непријатељ је потиснуо јединице бригаде са Виса и Црвеног Брда, док су задржани положаји на косама изнад Пар—Села.

Ноћу 20/21. јануара 16. муслиманска бригада се одвојила од непријатеља и прикупила у селу Дубрава. У исто вријеме 6. бригада је са Озреиским одредом запосјела положаје Ровине—Вршани—Гувништа, са намјером да се у погодном моменту одвоји од непријатеља и повуче са 16. муслиманском бригадом. Њен 1. батаљон се налазио у резерви, са задатком да дијелом снага штити лијеви бок бригаде, бригадну болницу, у којој је било много рањеника, и позадинске дијелове, као и да заштити прелаз јединица преко моста на ријеци Спречи, јужно од Легинова Луга.

Послије одвајања од непријатеља бригада је имала задатак да крене преко села Дубраве, пређе ријеку Спречу и прикупи се у ширем рејону Шековића, а последије краћег одмора да крене у сребренички крај.

Међутим, у намјери да одбаци јединице НОВ и ПОЈ са комуникације Зворник—Тузла—Добој и са тузланског базена, непријатељ је удруженим снагама Нацијемаца, усташа, четника, домобрана и зеленог кадра, уз снажну подршку артиљерије и авијације, 20. јануара, у зору, отпочео напад на положаје бригаде из два правца: од Тузле преко Пар—Села и Вршана према Дубравама и од села Рајинци преко Легинова Луга и Петровића и правцу Вуковија. Око 09.00 часова отпочела је жестока борба на оба правца, са тежиштем на крилима бригаде, тако да су бригада и Озренски одред били присиљени да воде борбу на два фронта, јер су прозрели намјеру непријатеља да их окружи и уништи.

У току дана вођена је жестока борба уз обостране нападе и противнападе. Штаб бригаде је благовреме-

но открно намјере непријатеља и да би избјегао потпуно окружење, умјесто повлачења преко ријеке Спрече, наредио је пробој преко Оштре Главе и Пожарнице према гребену Мајевице. Пошто је одбила и последњи јуриш непријатеља, који је наступао дуж пута из оба правца, и разбила четнике у рејону Пожарнице, бригада се у току ноћи одвојила од непријатеља и преко села Бусије и гребена Мајевице, у току 23. јануара, избила у рејон Прибој у село Трњаци.

Први батаљон је разбио групу Нијемаца, која је покушала да заузме мост на ријеци Спречи и протјерао је према селу Рајинци, а потом се пребацио преко Спрече и преко села Злосело и Бијело Поље, у току 22. јануара, избио у Шековиће. Нешто касније у рејон Шековића стигла је и 1. јужноморавска бригада.

Бригада је у борбама око Вуковија имала 10 погинулих и 7 рањених бораца. Погинули су командири чета Будимир Грабовац, тада најмлађи командир чете у бригади, родом са Требаве, и Обрад Бабић, командир чете у 2. батаљону, последњи Гласинчанин, командир чете у бригади, затим и политички комесар Озренског партизанског одреда Симо Лукић и његов замјеник Дико Јакшић.

Тешко је био рањен и Милан Рашуа, обавештајни официр бригаде²¹, који је нешто касније подлегао ранама у Доњој Трнави.

Тако су завршене шестодневне борбе за Тузлу и око Тузле, у којима је бригада имала велике губитке. У овим борбама, у другој половини јануара 1944., погинули су: Омер Алајбеговић из Зворника, Илија Цвјетковић из Добоја, Ристо Цвјетковић из Сребреника, Мирко Дудуковић из Босанског Шамца, Рагиб Џиндо из Рогатице, Теа Џинић из Тузле, Драго Џинкић из Власенице, Вељко Бурић из Власенице, Мухарем Хајрић

²¹ Милан је рођен у Доњем Лапцу и био је колонизиран у Жеднику код Суботице, познатом партизанском селу са партијском организацијом још од прије рата. Послије капитулације пошао је у Београд, повезао се са радницима Личанима, својим земљацима, и 1941. године отишао у партизане. Са групом коју је водио капетан Марковић, стигао је из Србије 1942. године у Бирач — Власеница, и ступио у бригаду.

из Бијељине, Хамза Хамзић из Бијељине, Мехмедалија Хамзић из Бијељине, Муниб Хоџић из Рогатице, Петар Иванишевић из Грачанице, Сретко Јевтић из Шековића, Хусеин Кикић из Градачца, Милан Кикић из Шековића, Мустафа Коџић из Лопара, Војислав Ковачевић из Кладња, Боко Луковић из Геца, Милић Максимовић из Титовог Ужица, Никола Максимовић из Бијељине, Бранислав Марковић из Љига, Станко Мењаћ из Шековића, Узеир Мешковић Рамо из Тузле, Борђе Митровић Војин из Лукавца, Маринко Обреновић из Соколца, Крсто Пајкић из Шековића, Ремзија Пехливановић из Дувна, Хусеин Перезовић из Градачца, Цветко Поповић из Шековића, Јован Радић из Лукавца, Михајло Ранковић из Братунца, Мехмед Смајић из Тузле, Расим Терзић из Градачца, Хусеин Тракић из Градачца, Милан Требушин из Шибеника, Светислав Вујић Сладо из Бијељине.

Непријатељ је имао 31 погинулог војника, више рањених и 8 заробљених.

Док је 6. бригада водила борбе око села Вуковије, 15. мајевичка је одступила преко Горње Тузле и размјестила се на просторију Пушковац—Тутњевац—Забрђе, а 16. муслиманска, пошто је претрпјела тешке губитке, повукла се и размјестила на просторију Снежница—Теочак—Богутово Село, заједно са штабом дивизије.

Дводневни одмор у рејону Прибоја бригада је искористила за сређивање и попуну јединица и за политички и културно-забавни рад. Тешки рањеници су предати болници 3. корпуса бр. 2. у Трнави. Штаб бригаде и штабови батаљона извршили су анализу борби у нападу на Тузлу и око Вуковија. Закључено је да је учињена велика грешка што су јединице, које су нападале на Тузлу са јужне стране, послје неуспјелог напада задржане у непосредном додиру са непријатељем у долини ријеке Спрече, јер је то омогућило непријатељу да благовремено привуче свјеже снаге, са правца Зворника и Добоја преко Тузле, нападне бригаду и нанесе јој велике губитке. Констатовано је и да је наша обавјештајна служба потпуно подбацила.

Двадесет петог јануара бригада је попуњена са преко 300 нових бораца који су пристигли из Срема, а у Богутову Селу је примила караван од 75 коња, натоварених житом и животним намирницама, намијењеним за народ Шековића и Гласинца. Бригада је 26. јануара извршила покрет правцем: Чајир—Растошница—Равни Завид—Јелица, гдје је зановила. а 27. јануара прешла је ријеку Спречу, и преко Калесије и Ракина Брда, стигла у рејон Шековића.

Ноћу 28/29. јануара савезници су бацили из ваздуха одећу, опрему, муницију и храну намијењену јединицама 3. корпуса, па су неке јединице 6. бригаде биле ангажоване око прикупљања падобрана са материјалом разбацаним на великом простору око Шековића.

По пристизању бригаде у Шековиће 1. батаљон је распоређен у село Мићићи, Други у село Брајинци, Трећи у село Сучани, а Четврти у село Победарје, штаб бригаде и позадински дијелови у Шековиће, а бригада болница у Ловници. Овако распоређена бригада је остала све до 5. фебруара. Јединице су се срећивале, одмарале и припремале за предстојеће борбе. Појачан је политички рад са борцима и са народом Шековића, а одржано је и неколико приредби са културно-забавним програмом за борце и народ околних села.

Док су јединице бригаде водиле борбе око Тузле, четници су се поново активирали у рејону Папраче. Нападали су на мање дијелове и органе за снабдијевање и пресретали и убијали курире. Због тога је бригада, ојачана једним батаљоном 19. бирчанске бригаде, 5. фебруара отпочела са чишћењем терена Подборогово—Папрача—Снагово. Акција није успјела, јер су четници на вријеме открили намјере бригаде, те су главнину снага повукли према Зворнику, у коме су се налазиле усташе и зелени кадар, док су на положајима оставили само борбено обезбјеђење.

У СРЕБРЕНИЧКОМ КРАЈУ

Бригада је 10. фебруара кренула у Сребренички крај, као самостална јединица и преко села Шадићи—Нова Касаба—Башина, у зору, 12. фебруара, избила у

рејон Шушњари—Милачевићи—Поточари. Имала је задатак да разбије усташе, четнике и зелени кадар у сребреничком крају, чија је активност појачала у рејону Сребреница—Братунац—Нова Касаба, док је 6. бригада водила борбе око Тузле. Требало је да контролише ријеку Дрину, спријечи пребацивање четника из Србије, појача политички рад са народом тога краја и приступи формирању нових и учвршћењу постојећих органа власти, као и да прикупља храну за народ Шековића и Гласинца.

У Сребреници, Братунцу, Скланима и Факовићима налазиле су се усташе и зелени кадар. У овим мјестима они су имали своје војне команде и цивилну власт, док су се по селима, гдје је живио православни живаљ, кретале групе четника. Усташе и четници нису једни друге узнемиравали.

Чим су јединице пристигле организован је једновремени напад на усташке гарнизоне у Сребреници и Братунцу. Трећи и Четврти батаљон, у првом налету, заузели су Сребреницу, док напад 1. батаљон на посаду у Братунцу није успио, јер су усташе и зелени кадар пружили жилав отпор. Батаљон се повукао и заузео положаје на линији Будак—Загони. Пошто нису били обавијештени да су 3. и 4. батаљон ослободили Сребреницу, усташе и зелени кадар из Братунца покушали су, у поподневним часовима, да се пробију према Сребреници. Задржане су од чета 3. и 4. батаљона. Развила се жестока борба. Усташе су разбијене и присиљене да се повуку у Братунац, а у току ноћи 12/13. преко Факовића за Склане. Борци 1. батаљона су 13. фебруара, уз незнатан отпор усташа, ушли у Братунац.

У овој борби усташе су имале 5 мртвих, више рањених и 3 заробљена. Заплијењено је 10 пушака и нешто муниције. Властито губици су били 7 мртвих и 5 рањених бораца. У борби код села Загон рањени су Милош Зекић командант бригаде и Ристо Самарцић командант 3. батаљона.

За то вријеме главнина 17. дивизије — 15. мајевичка, 16. муслиманска и 18. хрватска бригада са штабом дивизије — налазила се на Мајевици и у Посавини.

Бригада је 13. фебруара заузела слиједећи распоред: 1. батаљон у Братунцу, Други у селу Магошићи, Трећи у селу Глогова, а Четврти у селу Бљечева, Штаб бригаде је био у селу Хранча. Наредна 4 дана су јединице 2. и 3. батаљона чистиле терен планине Глогова и разоружале 47 легионара.

Четрнаестог фебруара увече око 60 усташа и 120 припадника зеленог кадра напали су 1. батаљон у Братунцу из правца Сребренице. Непријатељ је разбијен одступио према Факовићима.

Штаб бригаде је 17. фебруара помјерио јединице на просторију села Осмаче—с. Познановићи—Факовићи, са циљем да разоружају тамошњи зелени кадар, који је крстарио по селима Осмаче и око Склана, и групе четника, које су се врзале по селима око Факовића, и да контролишу ријеку Дрину и прикупљају храну.

Покрет је извршен у двије колоне: десна, састава 3. и 4. батаљон, правцем села Вигор—Ораховица—Љесковик; а лијева састава 1. батаљон, штаб бригаде и приштапски дијелови, правцем Сребреница — село Познановићи. Други батаљон је задржан на просторији Сребренице са једном четом у Братунцу.

Покрет је био напоран, јер је претходне ноћи нападао велики влажан снијег. Усташе и милиција су се повлачиле испред јединице бригаде, па до већих борби није дошло, а мање групе четника су припуцавале и пребацивале се у позадину. У свим селима народ је врло добро дочекао јединице бригаде.

Наредних неколико дана јединице су чистиле терен, а позадински органи бригаде су прикупили и упутили два товарна транспорта хране, од по преко 50 коња, за народ Шековића и Гласинца.

У Братунцу је 5. марта одржан велики народни збор, на коме је говорио политички комесар дивизије Бранко Петричевић Каћа. Реорганизован је и Сребренички партизански одред, па су позвани сви Срби и Муслимани, способни за борбу, да се врате у редове НОБ-а, односно у Сребренички партизански одред.²²

²² У штабу сребреничког НОП одреда били су: командант Андрија Марковић, родом из Факовића, старији човјек.

Истовремено је штаб 17. дивизије, са дивизијском болницом и прштапским дијеловима, стигао у Сребреницу. Из састава дивизије изашле су 16. муслиманска и 18. хрватска бригада, а у њеном саставу остале су Шеста источнобосанска и 15. мајевичка бригада и Сребренички партизански одред.

Бригада је 6. марта извршила покрет и размјестила се на просторији: В. Делегошта, Брезовица, Осмаче, а сем 2. батаљона који је задржан у Сребреници са задатком да обезбјеђује дивизијску болницу, и прати и обезбјеђује транспорте хране, који су преко Сребренице и Братунца упућивани за Шековиће и Гласинац. Штаб бригаде са приштапским дијеловима размјестио се у села Познановићи и Субин, а 15. мајевичка се размјестила на просторију у шири рејон Братунца са које је кренула 6. бригада.

Пристизање јединица бригаде на поменуто просторију извршено је до краја дана 8. марта.

Шест дана су јединице бригаде чистиле терен у сребреничком крају. У том периоду су устале 11 усташа, а 28 заробиле. Заплијениле су 49 пушака и два минобацача са 24 мине.

На просторију Осмаче—Љесковик стигао је 14. марта Сребренички партизански одред. Стављен је под команду штаба 6. бригаде, а добио је задатак да затвори правац Осмаче—Жепа и попуњава јединице новим борцима. Тих дана примијећени су покрети Нијемаца од Рогачице према Љубовији и Бајиној Башти. У Бајиној Башти, у то вријеме, налазио се један батаљон

врло храбар и омиљен код народа у овом крају; његов замјеник Цевад Мујагић, до тада обавјештајни официр батаљона из 6. бригаде и политички комесар Богомир Караклајић, до тада политички комесар болнице 17. дивизије. Одред је тога дана имао 54 борца. У одред је распоређено 9 руковођаца из састава 17. дивизије. Двадесет шестог марта у одреду је било 272 борца, разврстана у два батаљона, а 15. априла када је изашао из састава дивизије, бројао је 345 бораца. Тада је постављен нови штаб одреда, од стране штаба 3. корпуса у саставу: командант Борће Симић, политички комесар Фазлија Аликалфић и интендант Милош Вилотић. Послије извјесног времена, послје оздрављења, за команданта одреда постављен је Ристо Самарџић.

4. бугарског пука, који је контролисао десну обалу Дрине од Рогачице до Бријесничког потока. Четници су, уз артиљеријску подршку бугарског батаљона, користећи равнодушност јединица бригаде, почели неопажено да се пребацују на лијеву обалу, пљачкају и малтретирају народ. Ради тога је штаб бригаде 15. марта помјерио све јединице ближе Дрини, и то:

— Трећи батаљон у село Магудовиће, са дијелом у селима ЈТужје и Брезјак;

— Први батаљон на просторију Јагодња, са истуреним дијеловима према Факовићима и селу Бјељевине;

— Четврти батаљон на просторију Делегошта, а дијелом снага према Скланима и селу Опорци;

— Сребренички партизански одред на просторију села Осмаче и Лесковика, док је 2. батаљон и даље остао у Сребреници. Штаб бригаде са приштапским дијеловима поново се размјестио у Познановићима.

Док се бригада налазила у сребреничком крају у њој је дошло до знатних кадровских промјена. Петог марта бригаду је напустио командант Милош Зекић, који је постављен за команданта 38. дивизије, која је била у формирању. За команданта бригаде постављен је Саво Трикић, до тада замјеник команданта, а за замјеника Никола Звицер, до тада командант 4. батаљона.

Зарије Шкеровић, руководилац политодјела, отишао је такође из бригаде 20. фебруара, јер је наименован за политичког комесара 27. дивизије. За команданта 3. батаљона одређен је Милан Минић, а Четвртог Никола Челар.

Бригаду су 23. марта напустили политички комесар Дане Олбина, које је распоређен у обласни комитет КПЈ за источну Босну, и Спасо Мићић комесар 1. батаљона који је распоређен у 16. муслиманску бригаду.

За политичког комесара 6. бригаде наименован је Реља Лукић, до тада комесар батаљона у 15. бригади, а за политичког комесара 1. батаљона Живко Босиљчић, до тада политички комесар чете.

Све до 21. марта јединице бригаде остале су у истом распореду.

У то вријеме заробљено је 17 припадника зеленог кадра, а заплијењена 21 пушака, 1 аутомат и неколико бомби. На овој просторији јединице су се сређивале, одмарале и припремале за престојеће задатке. Истовремено је појачан и политички рад са народом. Формирани су народноослободилачки одбори у селима Познановићи, Магудовићи, Јагодња, Токољак и Осмаче.²³

Сребренички партизански одред је пребачен у Сребреницу и Братунац.

Група од 15—20 четника пребацила се неопажено ноћу 28/29. марта на лијеву обалу Дрине код села Пећи, опљачкала село и, после краћег задржавања, вратила се преко Дрине.

Ноћу 30/31. марта један батаљон четника, јачине око 350 војника, из рејона Љубовије, неопажено се пребацио на лијеву обалу Дрине између села Војлевци и Раковац, изненадио и потиснуо 2. батаљон 15. бригаде и 31. марта заузео Братунац. Према мјесту искрцавања четника упућен је Други батаљон 6. бригаде, а према Братунцу Трећи, са задатком да у садејству са Мајевичком бригадом разбију и одбаце четнике преко Дрине.

Међутим, прије него су батаљони стигли, непријатељ је главне снаге пребацио на десну обалу Дрине. Напад на дијелове непријатеља који су остали на лијевој обали извршен је тек у 12.00 часова. Четници су се повукли под борбом уз губитке од 30 мртвих и рањених. Од доласка на ову просторију јединице бригаде су осујетиле још четири покушаја четника да се пребаце на лијеву обалу Дрине.

Командант 4. батаљона Никола Челар, ноћу 31. марта, са групом бораца пресвучених у женску муслиманску одећу, неопажено је ушао у Склане и Бајину Башту гдје су прикупили податке о усташама у Скланима и четницима у Бајиној Башти. При повратку су бацили неколико бомби и испалили рафале из аутомата, које су борци носили испод комотне одеће, иа зграду у којој се налазило седиште усташког команданта Омера Склана, и без жртава се вратили у сас-

¹ Архив VII, к. 982, рег. бр. 2/18—7.

тав батаљона. Штаб бригаде је замјерио Челару, јер је сматрао да се командант батаљона не смије упуштати у овакве акције, док је од стране штаба Корпуса био похваљен.

Тих дана су ухваћена четири шпијуна, који су дошли из Сарајева са задатком да утврде јачину и распоред наших јединица.

Послије ове акције јединице бригаде су заузеле слиједећи распоред: 1. батаљон са штабом бригаде у Познановићима, Други у селима Пурићи и Залужје, Четврти у Факовићима и Вошњаку, а Трећи у Сребреници.²⁴

Ноћу, 26/27. марта, требало је да се Нијемци и четници спусте сплавом од Бајине Баште до Зворника, па им је 2. батаљон поставио засједу. Међутим, они су о томе били обавијештени и одустали су од планираног покрета низ Дрину.

Јединице бригаде су се помјериле 1. априла на просторију Топлице—Опарци—Факовићи—Вошњак—Велика Делегошта—Блажујеви—Сребреница, а Сребренички партизански одред на просторију Скелани—Жањево.

Истог дана из Рогатице је, из састава 27. дивизије, стигао италијански батаљон и ушао у састав 6. бригаде, као њен 5. батаљон.²⁵ Размјестио се у селу Поточари.

У двомесечним борбама у сребреничком крају погинули су: Милан Боровчанин из Соколца, Момчило Бугарски из Земуна, Хусо Делић из Брчког, Беба Ђићковић из Соколца, Светозар Груичић из Земуна, Муниб Хасановић из Градачца, Осман Хрвић из Бијељине, Антон Јовановић из Земуна, Цвета Јовановић из Земуна, Салих Крехић из Бијељине, Бранко Кујунџић из Шавника, Момир Маџаревић из Земуна, Милан Милетић

²⁴ Зборник IV/24, док. 4, стр. 20.

Формиран је крајем марта 1944. године од остатака 3. италијанске бригаде, коју је из Пљеваља упутио штаб 2. корпуса, штабу 3. корпуса. Бригаду су у другој половини марта, у рејону Рогатице, врло жестоко напали Нијемци и 1. усташки стајаћи здруг. Због великих губитака бригада је преформирана у батаљон.

из Оцака, Бошко Пекић из Земуна, Сабих Смајловић из Брчког, Јово Стојић из Модриче, Раде Стојић из Бијељине.

У протеклом периоду бригада је попуњавана, па је крајем марта имала скоро 50 одсто нових бораца, већином омладинаца. Ради тога је штаб бригаде организовао давање свечане обавезе. Сви борци су свечану обавезу полагали пред члановима штабова батаљона уз присуство чланова штаба бригаде, органа народне власти и народа оближњих села. У свакој јединици полагање заклетве је имало свечани карактер. Том приликом су мјештани доносили велике количине хране за борце — кајмак, сир, суво месо, орахе, суве шљиве и друго. По завршеном полагању свечане обавезе за народ и борце одржаване су пригодне приредбе са културно-забавним програмом.

Другог априла, када су борци 4. батаљона полагали заклетву, одржан је и народни збор у Факовићима, на којем је говорио Андрија Марковић. Послије тога је културно-просветна екипа 17. дивизије припремила приредбу за народ и борце батаљона.

Јединице бригаде кренуле су 4/5. априла преко Сребренице, и размјестиле се на просторију: Хранча—Братунац—Дрињача, а Сребренички партизански одред помјерен је у село Почауш. Петнаеста мајевичка бригада заузела је положаје 6. бригаде.

Други батаљон је, 6. априла помјерен на просторију Цикоте—Нова Касаба—Симићи—Рудиште, са задатком да обезбиједи дивизијску болницу и растјера четнике који су се били груписали у том рејону.

Противтенковско одјељење 1. батаљона уништило је 7. априла око 10.00 часова један непријатељски камион који се кретао од Љубовије према Зворнику десном обалом Дрине, а око 15.00 часова још два.²⁶

Истог дана 3. батаљон је заплијенио сплав са 25 кубних метара резане грађе, која је истоварена у селу Полог, а послужила је за израду средстава за прелаз преко Дрине.

²⁶ Архив VII, к. 832, док. 1/15.

Почетком априла ситуација се знатио измијенила. Пошто се око 600 четника, под командом мајора Захарија Остојића, замјеника Драже Михаиловића и команданта Истуреног дијела врховне четничке команде за источну Босну, пребацило преко Дрине у рејон Соколовића, спојило се са Романијским четницима, ради прикупљања разбијених четничких група у источној Босни. Намјера им је била да се прикључе Нијемцима, који су у то вријеме припремали, и већ дјелимично отпочели, офанзиву против јединица 3. корпуса НОВ. Против ове групе четника упућена је 15. мајевичка бригада, која је требало да је разбије и протјера преко Дрине. Бригада је у току марша успоставила везу са Романијским партизанским одредом, и 15. априла обје јединице су кренуле у напад на четнике који су били у рејону Соколовића. Четници нису прихватили борбу, него су се разбјежали у више праваца — према Дрини, Олову и, преко Соколца, према Романији.

Да би попунио празнину створену одласком 15. мајевичке бригаде према Соколовићима, штаб 6. бригаде је помјерио 3. батаљон из рејона Братунац на просторију Факовићи—Вошњак, а 2. батаљон из рејона Цикоте прикупио је у Нову Касабу, у бригадну резерву, док су 1. и 4. батаљон остали у истом распореду.

Пошто је велики број бораца италијанског батаљона оболио од пјегавог тифуса, батаљон је 13. априла пребачен у село Кравицу и стављен у карантин. Дивизијски санитет је формирао посебну болницу за лијечење људства од тифуса, ради спречавања даљег ширења епидемије, у чему је постигнут потпуни успех. Велику помоћ у лијечењу људства пружила су и три љекара Италијана, који су се налазили у саставу батаљона.

Поподне, 24. априла, два непријатељска авиона типа „бреге“ са двије једрилице због недостатка горива принудно су слетјела на пољану звану Баре — између ријеке Дрине и Братунца. Тамо је одмах упућена једна чета 1. батаљона. Све до пада мрака авионима се није могло прићи, јер су штићени јаком пушкомитраљеском, пушчаном и минобацачком ватром од стране четника са десне обале ријеке, а и посада се штитила

митраљеском ватром из авиона. Очигледно и четници су хтијели да се дочепају плијена. У први сумрак су посаде авиона искористиле небудност опсаде, и користећи помрчину, корито ријеке и шипражје побјегле низводно према Зворнику. Под заштитом мрака група бораца је пришла авионима, демонтирала митраљезе, и авионе и једрилице запалила. Од експлозије у једној једрилици погинуо је борац Бранко Тришић, док је теже рањен десетар Дико Сокић. Исте ноћи авијатичаре су ухватили борци 2. војвођанске бригаде у селу Полом.

Тих дана су отпочеле интензивне припреме у свим јединицама бригаде за прелазак преко Дрине у Србију, и за пребацивање из Србије у Босну, српског становништва, које је под притиском усташа и њихових злочина 1941. године побјегло у Србију. Поред осматрања и извићања, као и одабирања мјеста прелаза, прикупљана су и средства за пребацивање — чамци, сплавови и дереглије, жица, ужад и друго. У ту сврху коришћена је и раније заплијењена грађа на Дрини.

Један од најважнијих задатака који је стајао пред бригадом био је обука и васпитање, посебно због пристизања нових бораца, који су ступили у јединице добровољно, или су мобилисани. До краја априла са овог терена у бригаду је ступило 156 младића и 9 дјевојака, а како је крајем јануара у бригаду дошло преко 300 нових бораца из Срема, војно-стручно, политичко и морално уздизање бораца и старјешина постало је прворазредан задатак. Уз помоћ штаба дивизије, у штабу бригаде је разрађен план обуке, а у штабовима батаљона и командама чета распореди занимања. Отпочео је интензиван рад, са тежиштем на борбеној обуци, настави гађања и политичкој настави. Настава је извођена према конкретним условима — стању и задацима јединица, док је у штабу бригаде настава извођена сваког дана.

Велику помоћ у организацији наставе и планирању, штабу бригаде пружили су начелник штаба 3. корпуса генерал Јово Вукотић и нач. штаба 17. дивизије потпуковник Вукашин Суботић.

Посебна пажња посвећена је обуци командног кадра. При штабу дивизије и штабовима бригада орга-

низовани су разни курсеви за старјешински кадар. На њима је учествовало преко 60 старјешина из бригаде. Средњи војни курс, при штабу дивизије, је трајао од првог до двадесетог априла, а похађало га је 30 старјешина: замјеници команданата батаљона, командири и замјеници командира чете. Курс је имао теоретски и примијењени дио обуке. У првом дијелу од 135 часова, борбена обука и читање карата су обухваћени са по 27, а политичка настава са 24 часа. Прорађиване су слиједеће теме: фашизам; народноослободилачка борба у Југославији и улога КПЈ; НОВ и ПОЈ, НО одбори и војнопозадинске власти; АВНОЈ; Национални комитет и Земаљско антифашистичко вијеће Босне и Херцеговине; СКОЈ; УСАОЈ; АФЖ и СССР. На стројеву обуку утрошено је 14 часова, за опис наоружања 10, наставу гађања 7, борбу против тенкова и моторизације 6, стражарску службу 4, службу везе 3, и на утврђивање 3 часа. Други примијењени дио курса трајао је 6 дана. Од 45 часова, за ријешавање тактичких задатака утрошено је 25, а за њихову анализу 20 часова.

Наставници су били капетани Арсеније Букић и Милан Његован.

Раде Чорак, замјеник команданта 2. батаљона 6. бригаде, као први у рангу, похваљен је наредбом штаба дивизије, и додијељена му је нова машинка.

При штабу корпуса организован је средњи политички курс, а при штабу дивизије нижи, које су похађали батаљонски четни и водни руководиоци.

Од 25. марта до 25. априла, у Сребреници је, при штабу дивизије, одржан курс за интенданте батаљона и економе чета, на којем је било преко 20 слушалаца.

При дивизијској болници одржана су три санитетска курса: један за референте санитета батаљона и чета на којем је било 20 слушалаца, а два за болничаре са по 36 слушалаца. Одржан је и један курс за носиоце рањеника, у трајању од 15 дана, на коме је само из 6. бригаде било 30 бораца. Од њих је формирана санитетска чета дивизије, као и санитетски водови бригаде. Санитет је претрпио знатне губитке у шестој офанзиви, па се завршетком ових курсева стање веома поправило.

И културно-просвјетном раду посвећена је пуна пажња. Штаб дивизије је издао упутство за рад политичким комесарима бригада и културно-просвјетним одборима, а заказано је и такмичење по јединицама, Инсистирало се, поред осталог, и на писању чланака и репортажа за лист „Фронт слободе” и брошуру „Политички комесар”. У свим јединицама постигнути су врло добри резултати. Из дивизије је послат 21 чланак и репортажа за „Фронт слободе”, а за брошуру „Политички комесар” 28 чланака.²⁷

Постигнути су и врло добри резултати у раду на формирању органа нове народне власти — народноослободилачких одбора.

С обзиром да је у источну Босну дошла 13. СС дивизија „Ханцар”, посебна пажња је посвећена раду са муслиманским становништвом у овом крају. По селима су одржаване конференције са народом, на којима је објашњавана општа војнополитичка ситуација, а посебно разлози због којих је ова дивизија формирана, њене намјере и циљеви.²⁸

Половином априла 6. бригади је додијељено неколико противтенковских пушака, неколико пушкомитраљеза и аутомата и један топ 45 мм италијанске производње, из контингента савезничке пошиљке, који је приликом спуштања из авиона био оштећен. Послије неколико дана топ је поправљен. При штабу бригаде формирано је противтенковско одјељење, а у батаљонима су формирана одјељења противтенковских пушака. Поред тога, при штабу бригаде је формиран ин-

²⁷ Глиго Мандић: 17. источнобосанска дивизија, стр. 145.

²⁸ Народ источне Босне је ову јединицу називао „Ханцар” дивизијом због њених злочина. Војници су за ову јединицу регрутовани из редова босанскохерцеговачких Муслимана, а један број и са ове територије. У то вријеме главнина њених јединица се налазила на Мајевици и у Семберији, на линији Бијељина—Брчко—Корај—Белић. Јединице наше 16., 36 и 38. дивизије већ су водиле жестоке борбе против 13. СС дивизије. У неколико наврата бацани су и леци из авиона, са тобожњим потписом војника 13. СС дивизије родом из овог краја, који су позивали Муслимане да им се придруже.

жињеријски вод са једиим одјељењем за обуку на противтенковским и два одјељења за обуку на противпешадијским минама, које су такође примљене из контигента савезничке пошиљке.

Све ове припреме су имале за циљ да се јединице и штабови оспособе за нове и сложеније задатке који су очекивали бригаду у њеном походу у Србију.